

Het kasteel Vredenburg (2)

In mijn beschouwing over de gebeurtenissen rondom het kasteel Vredenburg eindigde ik vorige maand met het jaar 1574, toen Utrecht op het nippertje voor een plundering bewaard bleef. In 1576 stierf de landvoogd Requesens, zonder dat er een opvolger aanwezig was. Opnieuw sloegen de Spaanse troepen aan het muiten. Geen krachtig gezag was aanwezig om de muiters te bedwingen en de Nederlanden schenen weerloos overgeleverd aan de teugelloze benden.

In Maastricht hielden de Spaanse troepen vreeslijk huis. Antwerpen werd geplunderd door de Spaanse bezetting, gesteund door de muiters. Nu eindelijk sloegen de katholieke en calvinistische Nederlanders de handen ineen om de vreemde troepen uit de Nederlanden te verdrijven. Vier dagen na het woeden van de Spaanse furie te Antwerpen, sloten de afgevaardigden van alle Nederlandse gewesten te Gent een bondgenootschap om door het uitdrijven van de Spaanse benden de Nederlanden tot rust en vrede te brengen, te pacificeren. Deze Pacificatie van Gent was een bondgenootschap van de vijftien katholieke gewesten met de twee calvinistische gewesten Holland en Zeeland.

De Utrechtse burgers hoopten nu ook van het Spaanse garnizoen in Vredenburg verlost te worden. De afgevaardigden van de Staten van Utrecht, die te Brussel deelnamen aan de vergadering van de Staten-Generaal, hadden er reeds bij de Raad van State op aangedrongen om van de bezetting verlost te worden. In de Staten-Generaal spoorde men hen echter aan, dat zij toch zelf de Spaanse benden zouden uitdrijven; één van de aanwezige edelen zei zelfs, „dat hij 't voirsz. casteel wel mette Papen vrouwen ende Papen kynderen bestormen soude, al waerder gheen ander volck meer in de stadt.”

De afgevaardigden antwoordden, „dattet seggen goetcoop was”, maar dat er in de stad geen enkel stuk groot geschut aanwezig was, dat er bovendien gebrek was aan munitie en dat het kasteel in weinig tijd de gehele stad in brand zou kunnen schieten. Men gaf de Utrechtse afgevaardigden de raad de hulp van de Hollanders in te roepen: „Spreekt u gebueren aen.”

De commandant van Vredenburg versterkte zich zo goed mogelijk en maakte alles gereed voor de komende strijd. Reeds werden de kanonnen op het slot opgesteld om de stad te beschieten. De burgers die slechts over kleine stukjes geschut beschik-

ten, stelden deze boven op de torens van enkele omliggende hoge huizen.

De strijd begon nog onverwachts op 21 december 1576 met een uitval van de Spaanse bezetting. De Spaanse troepen werden echter teruggeslagen en nu begonnen de burgers het kasteel te belegeren. De stad werd herhaaldelijk geteisterd door het geschut van het kasteel, waartegen de kleine kanonnen van de burgers weinig vermochten. Verscheidene kerktorens werden ernstig beschadigd.

Op de avond van 22 december werd de toestand in de stad zeer kritiek. Ongemerkt waren enkele Spaanse soldaten uit het kasteel de stadgracht afgevaaren tot bij de huizen op het Paardeveld. Hier stichtten zij brand, die zich zo snel uitbreidde, dat de Salvatorklok van de Domtoren alarm moest luiden en „die wachter op Buerkercx toorn jegens den avond sijn trompet gesteken heeft, blasende seer lang ende eysselicken den brandt.”

Door een sterke wind wakkerde de brand zo snel aan, dat „tlicht ende schijnsel derselver in de stadt ende aen den Domtoorn weder afscheen, recht off all die stadt aen brandt gestaen ende tlicht dach geweest ware.” Het blussingswerk werd bemoeilijkt, doordat van het kasteel naar de omgeving van de brandende huizen geschoten werd. De burgers waren echter ijverig in de weer hun stad te redden en trokken de muren van de brandende huizen met haken neer, terwijl veel water in leren emmers werd aangevoerd. Op de huizen bij de brand werden natte zeilen en ossenhuiden gelegd om het overslaan van de vlammen te voorkomen. Eindelijk werd men het vuur meester en was de stad voor een ramp gespaard.

De burgerij ontving voortdurend versterking uit Holland en Gelderland, terwijl de graaf van Bossu, die het bevel over de belegeraars op zich genomen had, uitstekend leiding gaf en de burgers van een uitijdige bestorming afhield. De positie van de belegerden, die temidden van een vijandig gezinde bevolking volkomen geïsoleerd waren, was wanhopig geworden.

Zodra Avila vernam dat Bossu de bezetting een eervolle aftocht wilde toestaan, besloot hij het kasteel over te geven. Op 11 februari 1577 verliet het garnizoen het kasteel en begaf zich allereerst naar het klooster van de Karthuizers aan de Vecht, om in deze rustige omgeving wat op verhaal te komen, voordat zij verder naar het zuiden aftrokken.

T. KLOOSTER DER CARTHUYERS
in bloemendael bijten Vecht.

Het Karthuizer klooster aan de Vecht, waar de Spanjaarden hun wonden likten na hun capitulatie in 1577.

De Utrechtse Raad tekende op de dag van het wegtrekken van het Spaanse garnizoen in zijn notulenboek aan: „*Laus Deo, qui nos eripuit de manu Leonis* 7).”

De Utrechtse regering en burgerij hadden gezegevierd en zij namen voortaan actief deel aan de strijd tegen de Spaanse troepen. De Utrechtse regering en vele burgers voelden zich echter meer verwant aan de overige katholieke gewesten dan aan Holland en Zeeland, waar de calvinisten de leiding hadden. Terwijl de calvinisten begrepen, dat een verzoening voor hen met Filips II uitgesloten was, wilden verschillende Utrechtse naren daar toch nog weer op aan sturen. Zij haatten de Spaanse benden, die zo veel leed in de Nederlanden gebracht hadden, maar zij achtten de koning ondanks alles nog hoog.

Een van de Utrechtse naren die als tijdgenoot het beleg van Vredenburg beschreven heeft, spreekt met achting over Filips II, die zich volgens hem toch voor zijn Nederlandse onderdanen gedragen heeft als een vader voor zijn kinderen en die er slechts naar streeft, om „*sijn luyden ende landen te houden in een vrede ende onderhout van huer heergebrachte* 8) *religie.*” Deze Utrechtse naar twijfelde er dan ook niet aan of de koning zal, wanneer deze onlusten voorbij zijn, „*ons met dsel-*

ve aengeboren genadigen ooghen beschermen en peys 9) *geven.*”

De Spaanse bezetting was uitgedreven en enkele burgervendels hadden het kasteel bezet. Toch bleef de vrees bestaan dat het kasteel opnieuw door vreemde troepen ingenomen zou worden; de burgers wensten dit gevaar afdoende te bezweren en het kasteel te slopen. De Staten en de Raad van Utrecht verzetten zich hier echter tegen; zij beschouwden een eigenmachtig afbreken van dit door Karel V gebouwde kasteel te zeer in strijd met de verschuldigde gehoorzaamheid aan de koning. Intussen werd de drang bij de burgerij om het kasteel te slopen steeds sterker.

Geruchten deden de ronde dat de nieuwe Spaanse landvoogd Don Juan plannen beraamde Vredenburg opnieuw te bezetten. Bovendien waren er ook, die vreesden, dat de prins van Oranje, die weer als stadhouder over Utrecht erkend wilde worden, in dit kasteel garnizoen zou leggen en zo de stad van hem afhankelijk zou maken. De burgers gaven dan ook aan hun magistraat te kennen, „*dat sij beducht waren, indien sij luyden onder het gouvernement van den Prince mosten komen, dat hij als dan op 't voorsz. Casteel na ouder gewoonten een Castelein* 10) *met volk leggen sou-*

de, daer door hij de stad soude dwingen en enige nieuwigheid invoeren."

Eindelijk gaf een onbelangrijke gebeurtenis nog de aanleiding tot de algemene sloping. De hopman die met zijn burgervendel Vredenburg moest bewaken, kwam in de vergadering der Staten klagen, dat er op het kasteel niet voldoende brandstof aanwezig was; wanneer men hem geen brandstof zou verschaffen, waarschuwde hij, „dat hij niet en soude konnen beletten, dat de borge-
ren aentasten en afbreken zouden alle houtwerk dat sij souden bekomen konnen en branden."

Zodra de burgers bemerkten dat het kasteel weer moeilijkheden opleverde, kwamen velen bijeen in de Domkerk bij het kapittelhuis, waar de Staten vergaderden. Deze burgers klaagden over het kasteel, „*seggende: dit Casteel maekt ons alle dage meer en meer swarigheids, wij en hebben nooit niet dan grote lasten en kosten van 't voorsz. Casteel gehad en heeft ons nooit goed gedaen, altijd alle quaed*”, terwijl enkele burgers al dreigden het kasteel te gaan slopen: „*het waer ongelijk beter onder de voet, dan dat wij hier mede altijd geplaeagt sullen sijn; het waer beter geruineert, dan dat wij daer van weder eenige swarigheid souden krijgen.*”

Tenslotte begaven de burgers zich van de Domkerk naar het Vredenburg. Volgens de overlevering zou de hopmansvrouw Catharina van Leemput met haar houweel het sein voor de sloping gegeven hebben. De hele nacht en de volgende dag werd het vernielingswerk voortgezet. Tevergeefs trachtte de Utrechtse regering de sloping nog tegen te gaan. Pas toen er zoveel gebroken was, dat een herstel onmogelijk was geworden, hielden de burgers met het slopingswerk op.

De Staten van Utrecht moesten in het gebeurde berusten en zij deelden nu maar aan de Staten-Generaal mee, dat het kasteel tijdens het beleg zo veel geleden had, „*dat men daer uit geen sonderlinge defensie en konde doen ten ware men 't selve wilde repareren, 't welk ook soude komen tot grote kosten van sijne Majesteyt.*”

Tegen het eind van augustus kwam een toestem-

mend antwoord van de Staten-Generaal en kon met de sloping worden voortgegaan. De ijver om mee te helpen was echter, nu alle gevaar voor een herstel van het kasteel geweken was, zo zeer bekoeld, dat het tot 1531 duurde eer de sloping ten einde was. Met het puin werden de drie grachten van het voormalige kasteel gedempt. De beide bastions aan de zijde van de stadsgracht (de singel), die met de stadswal een geheel vormden, bleven gespaard.

Door de sloping van het Vredenburg had de stad Utrecht er een plein bijgekregen. Dit plein, dat voortaan het Vredenburg heette, bleef enkele eeuwen lang een marktplein, waar paarden en koeien werden verhandeld. De gespaard gebleven bastions deden een tijd lang dienst als voetstukken voor twee molens, die hier op de stadsmuur veel wind konden vangen.

Tussen deze oude bolwerken stond in de jaren 1842-1862 de gasfabriek van W. H. de Heus. In dit laatste jaar 1862 werd het gasbedrijf door de gemeente overgenomen. De nieuwe gasfabriek op het zogenaamde Drilveld aan de Blauwkapelseweg nam de taak van de particuliere gasfabriek over. In de loop van de negentiende eeuw werden de beide bastions van het voormalige kasteel Vredenburg grotendeels gesloopt, maar brokstukken van deze torens bleven nog staan. In 1918 begon men met de bouw van het eerste Jaarbeursgebouw; toen werden de laatste resten van het kasteel Vredenburg door de genietroepen opgeblazen. Bij het grondwerk stuitte men nog op de fundamenten van het kasteel Vredenburg.

Thans, nu ook de Jaarbeursgebouwen worden gesloopt, stuit men opnieuw op de fundamenten van het kasteel. Tevens bestaat de hoop nog resten van het voormalige klooster van de Johanniers te vinden.

Dr. A. VAN HULZEN.

7) *Geloofd zij God, die ons gerukt heeft uit de klauwen van de leeuw.*

8) *Hun overgeleverde, traditionele, dus katholieke.*

9) *Vrede.*

10) *Kasteelheer, commandant.*